

Inventering av radhusområdet

Riksrådsvägen

Anna Hallin och Erica Schölin
Stockholms Stadsmuseum, våren 2002

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	2
Inledning	3
Skydd	3
Kulturhistoriskt värde	4
Historik	5
Radhus som byggnads- och boendeform	5
<i>Stockholm</i>	5
Radhusområdet Riksrådsvägen	7
Inventeringen	9
Exteriör	10
<i>Förändringar</i>	11
Interiör	12
<i>Hustyp A</i>	12
<i>Hustyp B</i>	13
<i>Hustyp E</i>	13
<i>Hustyp G</i>	14
<i>Förändringar generellt</i>	15
<i>Förändringar i besökta lägenheter</i>	15
Gårdar och tomter	15
Förslag till skyddsföreskrifter för radhusområdet Riksrådsvägen	16
Källor	17
Litteratur	17

Bilaga 1. Kvartersindelning

Bilaga 2. Radhuslängornas numrering

Bilaga 3. Hustyper

Bilaga 4. Gårdsindelning

FÖRORD

Inventeringen av radhusområdet Riksrådsvägen utfördes under våren 2002 av Anna Hallin och Erica Schölin, praktikanter vid Stockholms Stadsmuseum från Högsolan på Gotland. Inventeringen omfattar kvarteren Adelsmannen 21, Riksfiskalen 11, Stadsfiskalen 10, Myntmästaren 13 och Ämbetsmannen 17 i stadsdelen Skarpnäcks gård. Inventeringen innehåller en kulturhistorisk värdering, en kortfattad historik, sammanfattning av inventeringen, förslag till skyddsföreskrifter, fotodokumentation samt byggnads- och gårdsinventeringen i sin helhet. Bilagt till rapporten finns karteringar av området. Bilaga 1 visar kvartersindelningen, bilaga 2 visar radhuslängornas numrering, bilaga 3 visar hustyperna och bilaga 4 visar gårdsindelningen. Fotodokumentationen har utförts av fotograf Ingrid Johansson och övrigt arbete har utförts av Anna Hallin och Erica Schölin.

Stockholm, april 2002

Anna Hallin

Erica Schölin

INLEDNING

Radhusområdet Riksrådsvägen är beläget inom stadsdelen Skarpnäcks gård söder om Stockholm och omfattar kvarteren Adelsmannen 21, Ämbetsmannen 17, Myntmästaren 13, Stadsfiskalen 10 och Riksfiskalen 11. Radhusområdet består av 18 radhuslängor med sammanlagt 115 lägenheter. I området finns även en butikslokal, två ateljéer och tre förrådsbyggnader. Radhusen är fördelade på fyra olika hustyper. Området förvaltades som hyresradhus av Svenska Bostäder fram till september år 2000, då det ombildades till bostadsrätter.

SKYDD

I Stockholms stads översiktsplan, som antogs 1999, definieras radhusområdet Riksrådsvägen som en kulturhistoriskt intressant miljö ”där särskild uppmärksamhet behövs för att skydda de kulturhistoriska värdena”. Området omfattas därmed av Plan- och bygglagens 3 kap. 12 §. För området gäller en stadsplan som antogs 24/4 1953. Stockholms Stadsmuseum har inte klassificerat området, men i ett tjänsteutlåtande från 7/6 2001 framgår det att förvaltningen anser att radhusen på Riksrådsvägen är av byggnadsminnesklass.¹

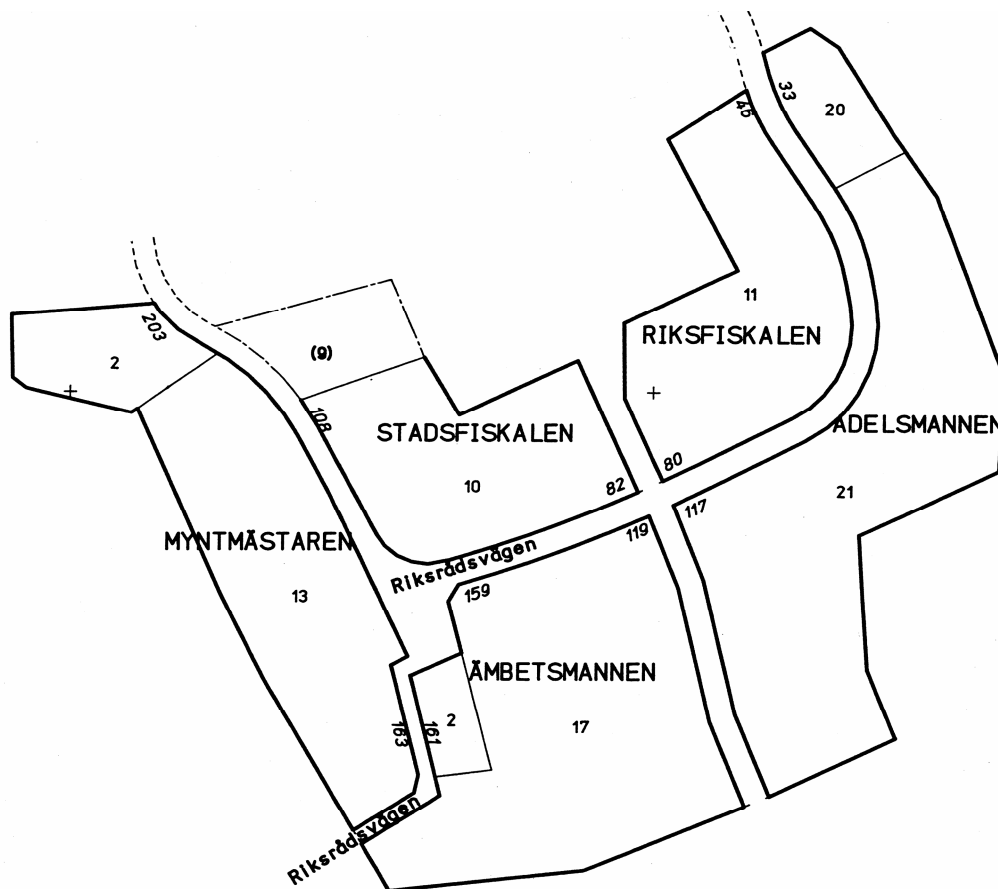

Bild 1. Kvarteren Myntmästaren, Ämbetsmannen, Stadsfiskalen, Riksfiskalen och Adelsmannen.
Registerkarta över Stockholm, Lantmäterimyndigheten, Stockholms kommun, 1/1 2000.

¹ Tjänsteutlåtande, Kulturmiljöavdelningen Stockholms stadsmuseiförvaltning,
Dnr S 492/2001-402, 7/6 2001.

KULTURHISTORISKT VÄRDE

Radhuset som boendeform fick sitt genombrott i Stockholm på 1950-talet genom generalplanen från 1952. Radhusen på Riksrådsvägen är ett exempel på planeringen av radhusområden i ytterstaden och är en praktisk tillämpning av den statliga radhusutredningen. Stadsplanen anpassades efter terrängen och mellan husen finns tydliga gårdsrum med varierande vegetation. De privata hustomterna har ingen tydlig gräns till de allmänna gårdarna. Detta var faktorer som förespråkades inom stadsplaneringen under 1950-talet. Byggnadstypen och stadsplanen, som båda har tydlig förankring i 1950-talet, ger området ett högt byggnadshistoriskt värde.

Radhusområdet Riksrådsvägen är ett fint exempel på modernistisk arkitektur från 1950-talet. Området ritades av de schweiziska arkitekterna Léonie och Charles-Edouard Geisendorf. Bara ett fåtal av deras projekt realiserades i Sverige. Dessa faktorer ger området ett stort arkitekturhistoriskt värde.

Radhusen har en enhetlig utformning med en variation av material som betong, tegel, spritputs och cementfiberplattor. Den omgivande naturen har en stor betydelse för den arkitektoniska helheten och återspeglas i byggnadernas färgsättning och i valet av material. Radhusen har anpassats efter den omgivande naturen och den kuperade terrängen. Naturen är karaktärsskapande och av stort värde för området. Genom sin mycket medvetna utformning har radhusområdet Riksrådsvägen ett högt arkitektoniskt och konstnärligt värde.

Planeringen av radhusområdet var ett resultat av den bostadsdebatt som rådde under 1940- och 1950-talen, som lyfte fram barnfamiljens bostadsproblem. Hyresradhuset sågs som lösningen för familjer som inte hade råd med ett egnahemsboende. Radhusen på Riksrådsvägen var ett experiment med denna förvaltningsform och därför är området intressant ur ett samhällshistoriskt perspektiv.

Vid uppförandet av radhusen på Riksrådsvägen användes prefabricerade byggnadselement, vilket ännu inte var vanligt på 1950-talet. Radhusen på Riksrådsvägen har därför ett byggnadstekniskt värde.

Radhusen på Riksrådsvägen är utförda med mycket hög kvalitet i materialval, såväl exteriört som interiört. Genom att den ursprungliga karaktären i byggnadernas exteriör, gårdarnas utformning samt lägenheternas planlösningar till stor del är bevarad har området ett högt autenticitetsvärde. Byggnadernas och områdets kvalitet och autenticitet förstärker de ovan givna kulturvärdena.

I en sammantagen kulturhistorisk bedömning av radhusområdet Riksrådsvägen kan det konstateras att området, trots att vissa förändringar gjorts, är välbevarat till sin karaktär och ett mycket gott exempel på radhusbebyggelse från 1950-talet. Radhusområdet Riksrådsvägen har därför ett mycket högt kulturhistoriskt värde.

HISTORIK

Radhus som byggnads- och boendeform

Under 1800-talets senare del diskuterades frågan om radhus för att höja arbetarklassens bostadsstandard. Radhusen var en konsekvens av industrialismens samhällsbygge. Det rådde brist på bostäder för arbetarklassen och de bostäder som fanns att tillgå var undermåliga. För att komma ifrån detta problem försökte man dra lärdom från länder som drabbats av samma problem, bl.a. England. De första radhus som byggdes i Sverige i början på 1900-talet var således av engelsk typ.² Arbetarklassen var dock negativt inställda till radhusen då de påminde om statarlängor. Även som alternativ till friliggande småhus såg man inga fördelar hos radhuset. Det var ej heller ekonomiskt hållbart att bygga radhus efter arbetarklassens bostadsstandard, då den var för låg.³

De första radhusen byggdes ofta som små stugor eller mindre villor vars planlösningar anpassades till att det bara fanns två ytterväggar. Detta medförde begränsningar i fönstersättning och rumsorientering. I bottenvåningen fanns hall, kök och vardagsrum och på övervåningen sovrum. I regel fanns det en dörr till trädgården från vardagsrummet.⁴ Under 1950-talet experimenterades det mer med radhus och det förekom då en mängd olika planlösningar som skiljde sig radikalt från de traditionella.⁵

Stockholm

Under 1930-talet fanns bland planerare och arkitekter ett stort intresse för radhus, men det var ändå en udda företeelse i storstäderna.⁶ Det var först under 1940-talet som radhuset fick större genomslagskraft och planeringsarbetet inriktades på att öka andelen radhus i staden. Småstugebyrån fick radhus på sitt program och det förekom ett förhållandevis omfattande egnahemsbyggande av radhus i Stockholm.⁷

1945 gavs utredningen *Det framtida Stockholm* ut som fungerade som riktlinjer inför arbetet med Stockholms generalplan. I utredningen konstaterades att ett av de främsta målen för stadens bostadsbyggande vara att skapa bostäder och bostadsområden som var lämpliga för barnfamiljer. Rekommenderat antal rum för dessa bostäder var minst tre rum och kök. Radhusen ansågs idealiska då de kunde byggas med samma täthet som trevånings flerfamiljshus utan att enfamiljshusets väsentligaste fördelar gick förlorade. Radhusen skulle byggas med 3–4 rum och kök i två våningar för att få ett bra exploateringsvärde. Dessa radhus skulle byggas av staden och hyras ut så att hyresgästen inte skulle ha besvär med att sköta hus och trädgård, men ändå ha ett uterum och större oberoende av grannar.⁸

Stadsplanerna i Stockholm fick under 1950-talet en annan karaktär än tidigare. Det fanns en känsligare anpassning till terrängen och arkitekturen fick en rumsskapande verkan. Bebyggelsen planerades med en täthet som skapade tydliga gårds- och gatu-

² Arén, Hans, *Radhuset som folkbostad*, Göteborg 1980, s. 39

³ Arén, Hans, 1980, s. 55

⁴ Wiese, Martin, *Radhus i Söderort, en inventering*, Stockholm 1997, s. 5-6

⁵ Ibid.

⁶ Arén, Hans, 1980, s. 109

⁷ Arén, Hans, 1980, s. 135

⁸ Markelius, Sven, m.fl., *Det framtida Stockholm – Riktlinjer för Stockholms generalplan*, Stockholm 1945, s. 50

rum, men inte tätare än att alla lägenheter skulle få tillräckligt med ljus och luft. Radhusen lämpade sig mycket bra för denna typ av stadsplan då de medgav en mer stadsmässig täthet och en tydlig rumsgestaltning.⁹

Terrängförhållandena i Stockholmstrakten var dock svåra för radhusbebyggelse: den kuperade marken var ett hinder för att bygga billiga radhus.¹⁰ Under 1950-talet övergick man till oljeeldade hus eller så distribuerades värme och varmvatten från större värmecentraler och behovet av en fullt utbyggd källare minskade. Grundläggningen kunde då förenklas och radhusen anpassades till terrängen genom att förskjuta våningsplan och bygga souterrängvåningar.¹¹

⁹ Weise, Martin, 1997, s. 5

¹⁰ Arén, Hans, 1980, s. 177

¹¹ Arén, Hans, 1980, s. 175

Radhusområdet Riksrådsvägen

Planeringen av bostadsområdet Riksrådsvägen utgick från den statliga radhusutredningen som presenterades av Statens nämnd för byggnadsforskning 1953. Området var ett försök att praktiskt tillämpa utredningens slutsatser vad gällde stadsplan, hustyper och förvaltningsform.¹² Utredningen genomfördes under ledning av professor Nils Ahrbom och en av medarbetarna var arkitekten Charles-Edouard Geisendorf, som svarade för stora delar av utredningens innehåll.¹³

Byggherre för radhusområdet Riksrådsvägen var det kommunala bostadsbolaget Hyreshus i Stockholm AB, som gav uppdraget att utforma området till de schweiziska arkitekterna Léonie och Charles-Edouard Geisendorf. Med sina erfarenheter från utredningen var Charles-Edouard Geisendorf en mycket lämplig arkitekt för detta experiment med radhus. Léonie och Charles-Edouard Geisendorf arbetade med Riksrådsvägen mellan 1953–1956 vid det egna arkitektkontoret. För markplaneringen och gårdarnas utformning svarade trädgårdsarkitekten Nils Orénto.

Som ett resultat av radhusutredningen kom radhusen på Riksrådsvägen att förvaltas som hyresradhus. Genom att förena den fristående villans fördelar med hyreshusets ekonomiska fördelar, gavs möjlighet för barnfamiljen att finansiera ett eget markboende. Radhuset blev därmed ett alternativ till hyresbostad i flerfamiljshus.¹⁴ Lägenhetsplanerna, rummens funktion och samband utformades också efter utredningens rekommendationer.¹⁵ Planerna anpassades efter barnfamiljens behov och husmoderns arbete. Bottenvåningen blev ”arbetsavdelning”, där det fanns plats både för barnens lek, matplats och kök.¹⁶ Utredningen betonade också vikten av förbindelse mellan gata och trädgård och av insynsskyddade uteplatser.¹⁷ Inflytandet från denna utredning kan tydligt spåras i området.

Vid planeringen av området tog man väl tillvara områdets naturliga förutsättningar och en tidigare fastställd stadsplan omarbetades av arkitekterna för att bättre utnyttja den befintliga terrängen. Resultatet blev en elastisk stadsplan där de långa sammanhängande radhuslängorna anpassades efter den kuperade terrängen. Den nya stadsplanen utnyttjade marken effektivt och gav plats för 20 procent fler radhus än den ursprungliga planen, samtidigt som området blev luftigare. Radhuslängornas gruppering skapade fyra gårdar med olika storlek och karaktär, där naturen och växtligheten lämnades orörd.¹⁸

Trädgårdsarkitekten Nils Oréntos ritningar visar att de befintliga tallarna i området behölls i stor utsträckning och kompletterades med nyplantering av lövträd som björk

¹² Geisendorf, Charles-Edouard och Léonie, ”Radhus i Bagarmossen”, *Byggmästaren* 1956, A 12, s. 235

¹³ Ahrbom, Nils, *Radhuset. Dess planläggning och ekonomi*, Statens Nämnd för Byggnadsforskning, Meddelande 23, Stockholm 1953, s. 5

¹⁴ Geisendorf, Charles-Edouard, ”Om radhus”, *Byggmästaren* 1952, A 6, s. 117 och Ahrbom, Nils, 1953, s. 23-24

¹⁵ Geisendorf, Charles-Edouard och Grauers, Åke, ”Ett radhusbygge i Bagarmossen”, *Byggmästaren* 1956, B 12, s. 240

¹⁶ Ahrbom, Nils, 1953, s. 17-18

¹⁷ Ahrbom, Nils, 1953, s. 19-20

¹⁸ Geisendorf, Charles-Edouard och Grauers, Åke, 1956, s. 238

och lönn samt buskar och perenner.¹⁹ Två av gårdarna, i kvarteret Adelsmannen och i kvarteret Riksfiskalen, ägnades mer detaljerad planering. De befintliga tallarna sparades och kompletterades med björk, lönn, hägg, prydnadsbuskar, stånd av buskrosor, park- och vildrosor och fjälltallar. På gården i kvarteret Adelsmannen planerades dessutom en byggnad för kiosk och servering, vilken dock inte uppfördes.²⁰ Varje lägenhet hade egen tomtmark som övergick i allmänningen utan någon tydlig gräns. På varje tomt planerades planteringar av prydnads- eller rosenbuskar för att avgränsa tomten mot den intilliggande och få en insynsskyddad altan. Ritningarna visar även att det på varje tomt skulle finnas ett eget land för plantering samt buskar och perenner.²¹

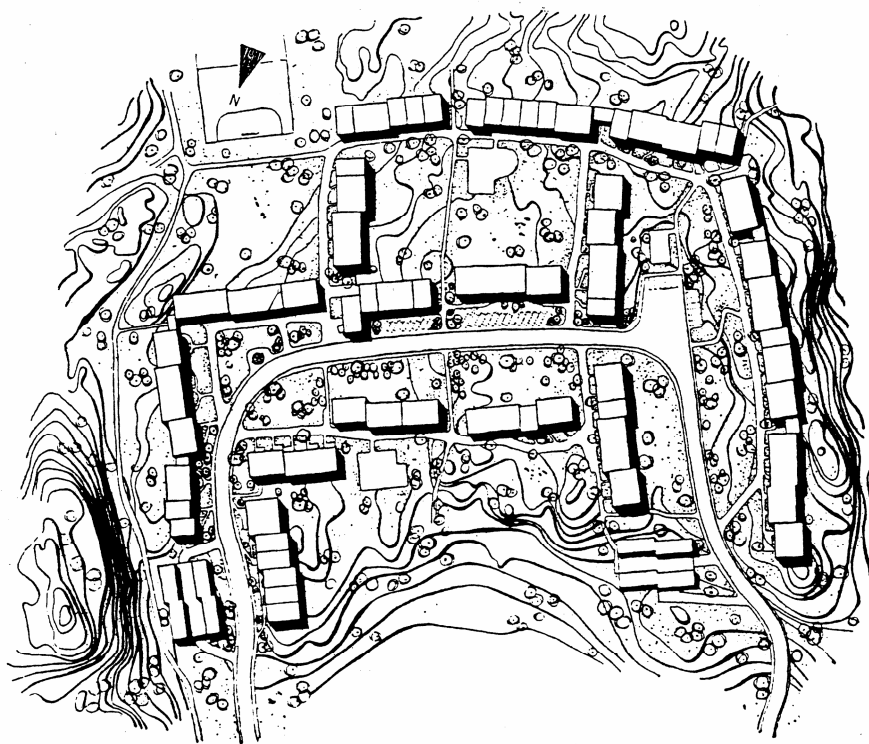

Bild 2. Situationsplan av Riksrådsvägen.

Ur *Arkitektur. Léonie Geisendorf*, Gullberg, Charlie (red.), Stockholm 1990, s. 14.

¹⁹ Översiktlig markutformning, 18/12 1954, Radhusområde i Bagarmossen, N.H Orénto, trädgårdsarkitekt.

²⁰ Detalj av plantering i bergsparti intill Riksrådsvägen, 1/5 1955, Detalj av plantering omkring kiosken intill Riksrådsvägen, 10/6 1955, Radhusområde i Bagarmossen N.H Orénto, trädgårdsarkitekt och samtal med arkitekten Nils Orénto 12/4 2002.

²¹ Detaljplaneringsplaner, maj och juni 1955, Radhusområde i Bagarmossen, N.H Orénto, trädgårdsarkitekt.

INVENTERINGEN

Radhusområdet Riksrådsvägen omfattar 18 radhuslängor med 114 lägenheter på vardera cirka 100 m². I området finns även en butikslokal med en lägenhet, två ateljéer och tre förrådsbyggnader. Radhusen är fördelade på fyra olika hustyper: A, B, E och G. E och G är två varianter av samma hustyp. Hustyp A är uppförd i en huslänga med sju lägenheter, hustyp B är uppförd i elva huslängor med 72 lägenheter, hustyp E är uppförd i tre huslängor med 19 lägenheter och hustyp G är uppförd i tre huslängor med 16 lägenheter. Inom radhuslängorna är vissa lägenhetsplaner spegelvända. Radhuslängorna är anpassade efter den kuperade terrängen och därför förekommer det att radhusen inom längorna är förskjutna både i höjd- och sidled. (Se bilaga 3 för placeringen av hustyperna.)

Bild 3. Fasader hustyp A.

Bild 4. Fasader hustyp B.

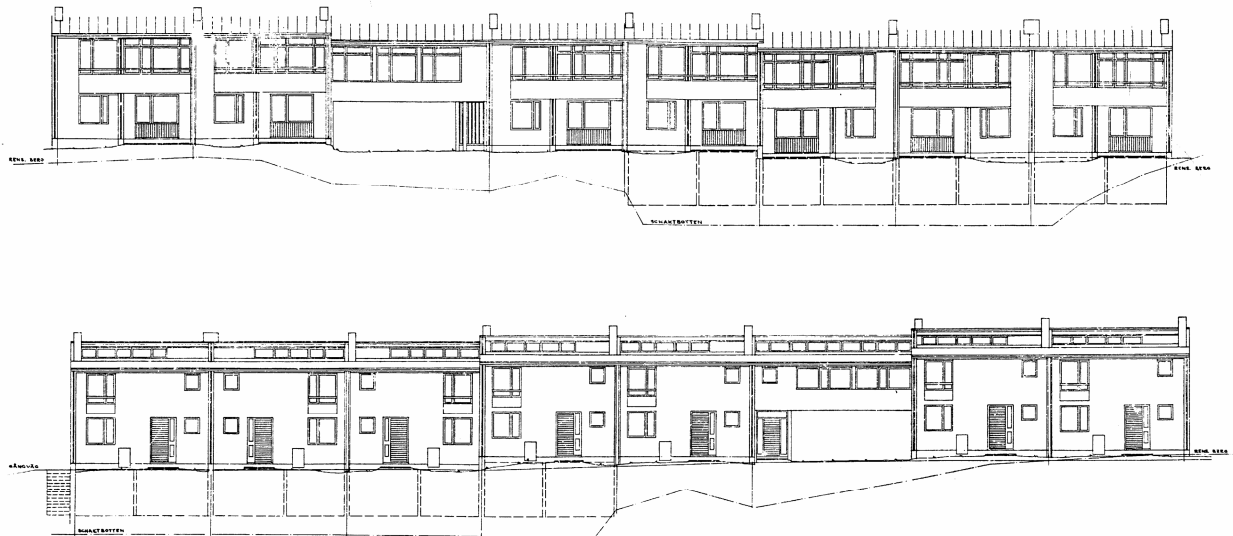

Bild 5. Fasader hustyp E. Fasaden visar huslänga 6, där en ateljélägenhet är inrymd.

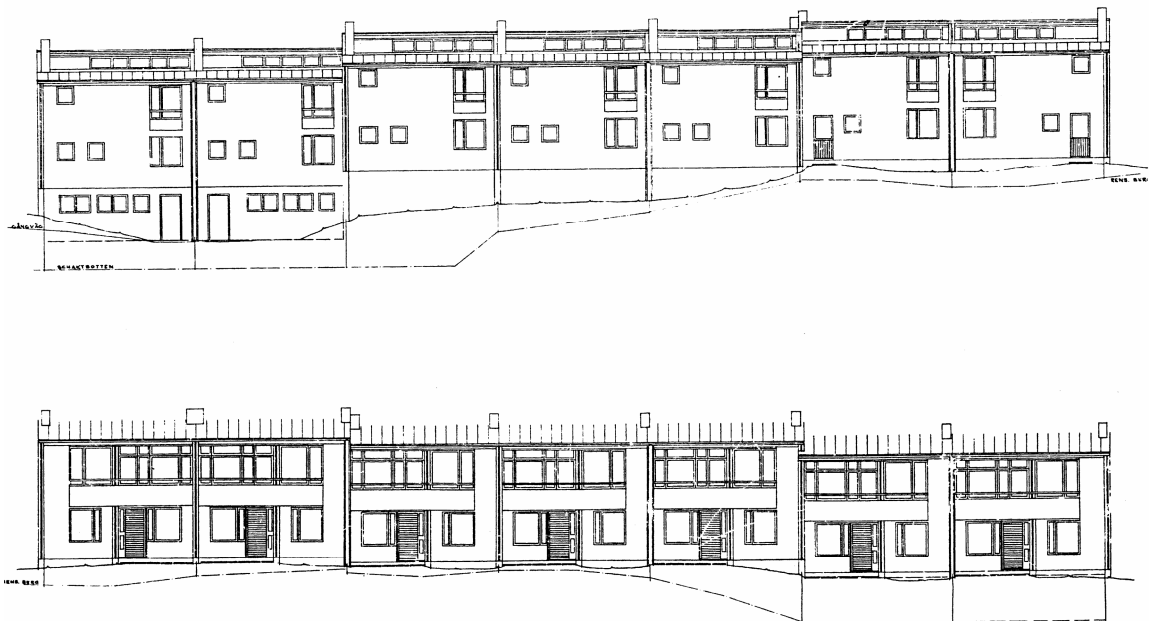

Bild 6. Fasader hustyp G.

Exteriör

Radhusen är uppförda i två våningar utan källare. Några få radhuslängor har dock, där terrängen tillåtit det, källare. Hustyp A är uppförd i souterräng i tre halvplan. Radhusen står på en grund av obehandlad betong. Väggarna består av lättbetong medan de lägenhetsskiljande väggarna är uppförda i tegel. Bjälklaget består av fabriksstillverkad och monteringsfärdig betong med produktnamnet Erge-bjälklag. Fasaderna är putsade och utfackade partier är klädda med cementfiberplattor (Sidiplattor). I den indragna entrén och altanen är väggarna av tegel. På samtliga hustyper är en cementfiberplatta (Eternit) placerad under ett fönster på övervåningen. Två av hustyperna, E och G, har

balkong och fransk balkong med front av cementfiberplattor (Eternit). Taken är flacka och belagda med korrugerad plåt på det övre takfallet och med takpapp på det lägre. Fönstren är i huvudsak av fyra modeller av tidstypisk utformning: tvåluftsfönster med förskjuten mittpost, kvadratiska och rektangulära enluftsfönster och tvåluftsfönster med sido- och överljusfönster. Fönstersnickerier är antingen helt vitmålade eller med vitmålad fönsterbåge och grönmålad fönsterkarm. Lägenhetsportarna är klädda med liggande träpanel som i hustyp A och B är lackad och i hustyp E och G grönmålad.

Förändringar

- Cementfiberplattorna (Sidi) på gårdsfasaden i samtliga längor av hustyp B har ersatts med putsade fasadskivor.
- Hustyp A och B hade ursprungligen fransk balkong med front av cementfiberplattor (Eternit). Balkongdörren har senare delats av, den nedre delen har blivit väggparti medan den övre delen, fönsterluften, och cementfiberplattan har behållits.
- Det övre takfallet på samtliga längor har klätts med korrugerad plåt. Det ursprungliga takmaterialet var takpapp.
- Huslänga 12, 13 och 14 har genomgått fasadrenoveringar som inneburit omputsning av entréfasaderna. De ursprungliga cementfiberplattorna (Sidi och Eternit) har ersatts av putsade fasadskivor. Träskivan i burspråkens nedre del har putsats. Obehandlad betong vid takfoten har målats. Gavlarna på huslänga 14 har röd-slamrats. Alla fönster i länga 13 har klätts in med vit plåt. I länga 14 har burspråken och dess fönsterbågar klätts in med vit plåt.²²
- Cementfiberplattorna (Sidi och Eternit) på den utfackade delen av entréfasaden i lägenhet 15:2 (Riksrådsvägen 149) har ersatts av putsade fasadskivor.
- I lägenhet 4:1 (Riksrådsvägen 43) har tvåluftsfönstret i bottenvåningen på gårdsfasaden ersatts av en altandörr med sidofönster.²³
- I lägenhet 3:2 (Riksrådsvägen 66) har tvåluftsfönster i bottenvåningen på gårdsfasaden ersatts av en altandörr med två sidofönster.

(Se bilaga 2 för radhuslängornas numrering.)

²² Bygglov för fasadrenovering av kvarteret Adelsmannen 21 från 27/10 1988 finns, bygglov för länga 14 (kv. Ämbetsmannen 17) finns ej.

²³ Bygglov för ny ytterdörr från kök för Riksrådsvägen 43, kv. Adelsmannen, från 14/7 1988 finns.

Interiör

Beskrivningen av interiörerna bygger på inventeringen av följande fem lägenheter: 1:2, 4:2, 5:5, 16:3 och 17:6. (Riksrådsvägen 56, 45, 78, 167 och 179) En lägenhet av varje hustyp har inventerats förutom hustyp B där två lägenheter har besökts. (Se bilaga 2 för radhuslängornas numrering.)

Hustyp A

Lägenhetstypen har en planlösning i tre halvplan, med våningar i souterräng. I bottenvåningen finns tambur, hall, toalett, pannrum, förråd, matrum och kök. En halv trappa upp ligger vardagsrum och ett sovrum. På översta våningen ligger vardagsrum, två sovrum och badrum. Köket och matrummet är förlagt invid entrén mot gatusidan medan vardagsrummet på mellanvåningen placerats mot gården med dörr till altanen. Även sovrummet på mellanplanet har dörr till altanen. I samtliga rum finns gardinskenor i taket vid fönstren och i matrummet samt i det övre vardagsrummet finns dessutom en draperiskena i taket. Alla skåp och garderober är platsbyggda. Mellan våningsplanen finns en trappa av ek där fronten på varje trappsteg mörkbetsats. Sidostyckena är vitmålade och spaljé och ledstänger är lackade.

Bottenvåning: Golven är belagda med klinker och stavparkett av bok. Väggarna är tapetserade eller målade. En vägg i matrummet är putsad. Taken är täckta med målade träfiberskivor. Väggen mellan matrummet och köket är öppen med ett inbyggt matbord av teak. Väggen kan stängas av med en skjutlucka. I köket finns ett kallskaffereri.

Mellanvåningen: Golven är belagda med ekparkett i vardagsrummet och stavparkett av bok i sovrummet. Väggarna är tapetserade, putsade eller av bart tegel. Taket i vardagsrummet är täckt med målade gipsskivor medan taket i sovrummet är pappspänt. I vardagsrummet finns en vitputsad öppen spis. Golvet framför spisen är belagt med kalksten.

Översta våningen: Golven är belagda med plastmattor. I ett sovrum är golvet belagt med heltäckningsmatta. Väggarna är tapetserade. Taken är täckta med målade gipsskivor. I ett sovrum är taket vävspänt. Vardagsrummet är öppet mot våningen nedanför och avgränsas med ett skyddsräcke. Badrummet är helkaklat och golvet är belagt med klinker.

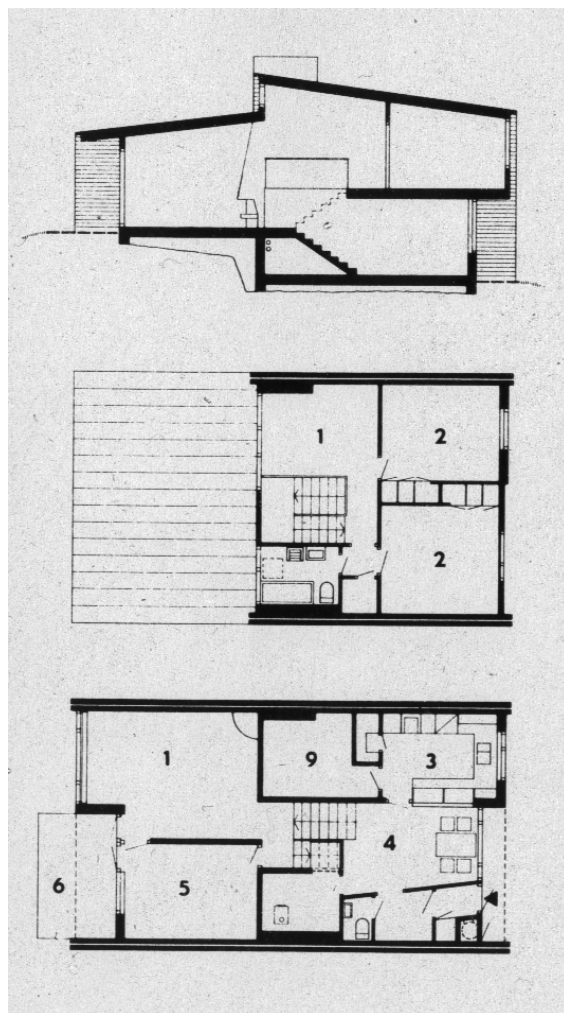

Bild 7. Sektion och plan av hustyp A.

1. vardagsrum 2. sovrum 3. kök 4. matrum
5. arbets- eller sovrum 6. uteplats 9. förråd

Hustyp B

Lägenhetstypen har en planlösning i två plan. I bottenvåningen finns tambur, hall, toalett, pannrum, vardagsrum, sovrums, matrum och kök. På övervåningen finns tre sovrums, badrum, klädkammare och vind. Köket är förlagt invid entrén mot gatusidan medan vardagsrummet placerats mot gården med dörr till altanen. Även sovrumsrummet på bottenvåningen har dörr till altanen. Planlösningen på bottenvåningen är öppen mellan vardagsrum och matrum. I samtliga rum finns gardinskenor i taket vid fönstren. Alla skåp och garderober är platsbyggda. Mellan våningsplanen finns en trappa av ek där fronten på varje trappsteg mörkbetsats. Sidostyckena är vitmålade och spaljé och ledstänger är lackade.

Bottenvåning: Golven är belagda med klinker, ekparkett och stavparkett av bok. Väggarna är tapetserade, målade, putsade eller av bart tegel. Taken är pappspända eller täckta med målade träfiberskivor eller målade gipsskivor. Mellan matrummet och köket finns en skjutdörr med glasade partier. I köket finns ett kallskafferi och ett sopnedkast. I vardagsrummet finns en vitputsad öppen spis. Golvet framför spisen är belagt med kalksten.

Övervåning: Golven är belagda med linoleum, plastmattor eller heltäckningsmattor. Väggarna är tapetserade. Taken är pappspända eller täckta med målade gipsskivor. Badrummen är helkalkade och golvet är belagt med klinker.

Hustyp E

Lägenhetstypen har en planlösning i två plan. I bottenvåningen finns tambur, hall, toalett, pannrum, sovrums, matrum och kök. På övervåningen finns två sovrums, vardagsrum, badrum, hall/passage och vind. Köket är förlagt invid entrén mot gatusidan medan matrummet placerats mot gården med dörr till altanen. Vardagsrummet är förlagt till övervåningen mot gårdssidan med utgång till en balkong. Det stora sovrumsrummet på övervåningen har en fransk balkong. I samtliga rum finns gardinskenor i taket vid fönstren. Alla skåp och garderober är platsbyggda. Mellan våningsplanen finns en trappa av ek där fronten på varje trappsteg mörkbetsats. Sidostyckena är vitmålade och spaljé och ledstänger är lackade.

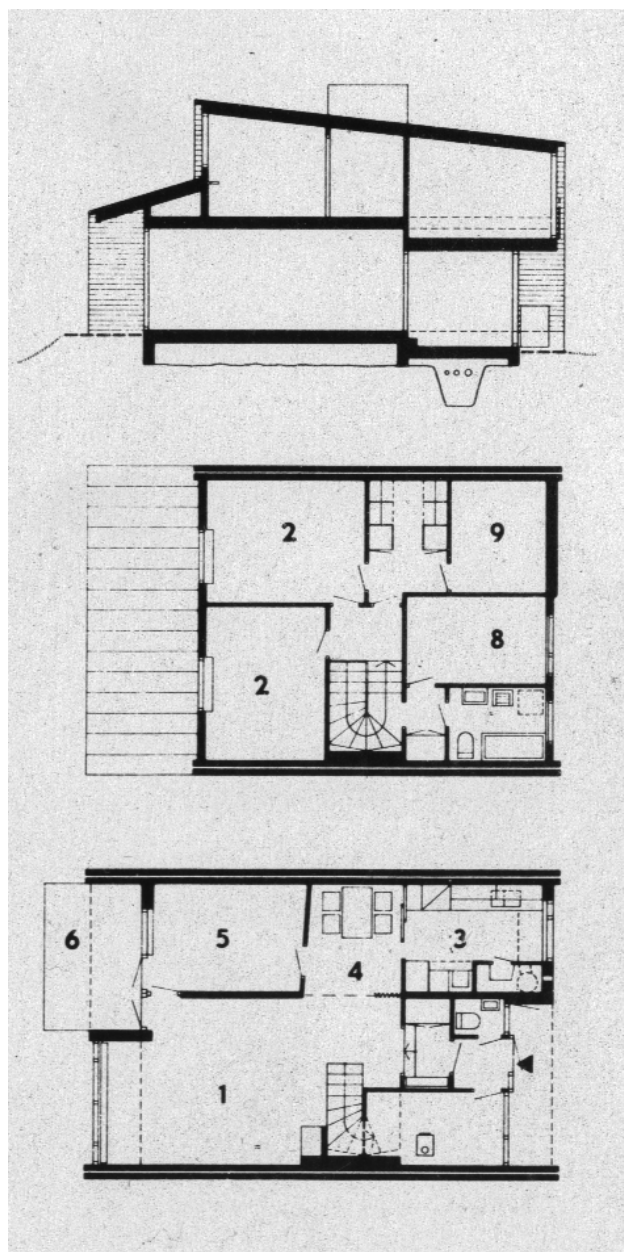

Bild 8. Sektion och plan av hustyp B.

1. vardagsrum
2. sovrums
3. kök
4. matrum
5. arbets- eller sovrums
6. uteplats
8. kammare
9. förråd

Bottenvåning: Golven är belagda med klinker och stavparkett av bok. Väggarna är tapetserade, målade eller putsade. Taken är pappspända eller täckta med målade gipsskivor. Mellan matrummet och köket finns en skjutdörr med glasade partier. I köket finns ett kallskafferi.

Övervåning: Golven är belagda med linoleum eller plastmatta. Väggarna är tapetserade, målade eller putsade. Taken är pappspända eller täckta med målade gipsskivor. I vardagsrummet är taket täckt av laserad träpanel. I vardagsrummet finns en vitputsad öppen spis. Golvet framför spisen är belagt med kalksten. Badrummet är helkaklat och golvet är belagt med klinker.

Hustyp G

Lägenhetstypen har en planlösning i två plan. I bottenvåning finns tambur, hall, toalett, pannrum, sovrum, matrum och kök. På övervåning finns två sovrum, vardagsrum, badrum och arbetsrum/förråd. Matrummet och sovrummet på bottenvåningen är förlagda invid entrén mot gatusidan medan köket och pannrummet är förlagda mot gårdssida. Från pannrummet finns en dörr till gården. Vardagsrummet är förlagt till övervåningen mot gatusidan med utgång till en balkong. Det stora sovrummet på övervåningen har en fransk balkong. I samtliga rum finns gardinskenor i taket vid fönstren och i matrummet finns dessutom en draperiskena i taket. Alla skåp och garderober är platsbyggda. Mellan våningsplanen finns en trappa av ek där fronten på varje trappsteg mörkbetsats. Sidostyckena är vitmålade och spaljé och ledstänger är lackade.

Bottenvåning: Golven är belagda med klinker och med stavparkett av bok. Väggarna är tapetserade, målade eller putsade. Taken är pappspända eller täckta med målade gipsskivor. Mellan matrummet och köket finns en skjutdörr med glaspartier. I köket finns ett kallskafferi.

Övervåning: Golven är belagda med linoleum. Väggarna är tapetserade, målade eller putsade. Taken är pappspända. I vardagsrummet är taket täckt av laserad träpanel. I vardagsrummet finns en vitputsad öppen spis. Golvet framför spisen är belagt med kalksten. Badrummet är helkaklat och golvet är belagt med klinker.

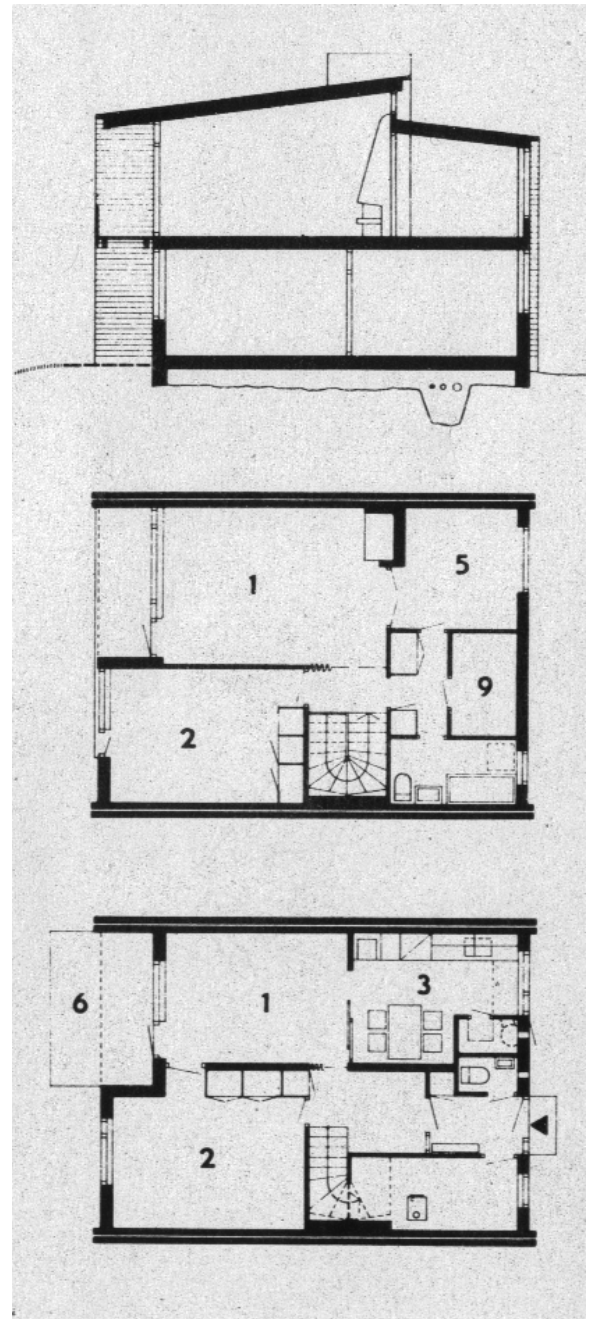

Bild 9. Sektion och plan av hustyp E och G.

1. vardagsrum 2. sovrum 3. kök 5 arbets- eller sovrum 6. uteplats/ entré 9. förråd.

Förändringar generellt

I hustyp B är väggen mellan tamburen och hallen i flera fall borttagen. De platsbyggda skåpen i köken har kompletterats och köksfläkt installerats i de flesta lägenheter. Sopluckan från köket har plomberats i alla lägenheter. I vissa radhuslängor har parkettgolven på bottenvåningen bytts ut på grund av problem med fukt och mögel. I hustyp A och B har fönsterdörren till den tidigare franska balkongen delats av, den nedre delen har blivit väggparti medan den övre delen, fönsterluften, behållits. I samtliga lägenheter nyinreddes badrummen 1993. Badrummen helkaklades och golven belades med klinker. Golven höjdes för att få utrymme för golvvärme. Badrumsinredningen byttes ut, hyresgästerna fick då välja om de ville ha badkar eller duschkabin.²⁴

Förändringar i besökta lägenheter

Förutom de generella förändringar som skett i områdets lägenheter, visar de besökta lägenheterna att interiörerna är välbevarade med intakt planlösning. I lägenhet 16:3 (167) är dock väggen mellan tamburen och hallen borttagen. Golven på övervåningen har bytts ut i alla de inventerade lägenheterna, utom i lägenhet 4:2 (45), där de ursprungliga linoleumgolven med smala ränder i intarsia, är bevarade. I alla lägenheter har handtagen till skåpsluckorna i köket bytts ut. Även köksbänk och diskbänk har bytts ut i lägenhet 17:6 (179). I några fall har dörrtrycken bytts ut.

Gårdar och tomter

Naturen är mycket karaktärsskapande för området som helhet och radhusen är medvetet inpassade i den befintliga terrängen. Arkitekturen har en rumsskapande funktion och mellan radhusen skapas gårdsbildningar med varierande karaktär. Vissa gårdar är öppna med gräsytor medan andra har mer växtlighet. Gårdarnas skilda utformning skapar en harmonisk variation i området. Terrängen är kuperad och klippor och berg i dagen finns på alla gårdar. Växtligheten består till största delen av högresta tallar och buskage. På gård ett i kvarteret Ämbetsmannen och gård tre i kvarteret Riksfiskalen finns lekplatser. På gård ett i kvarteret Adelsmannen och gård ett i kvarteret Riksfiskalen finns spår av planteringar som rosenrabatter och andra prydnadsväxter. Förutom tallar finns även planterade fjälltallar och andra stamträd, vilket inte finns på de övriga gårdarna. (Se bilaga 4 för gårdsindelning.)

Varje radhus har en egen tomt där växtligheten är mycket varierande. Mellan radhusens tomtmark och allmanningen finns ingen tydlig gräns utan tomterna övergår gradvis i den offentliga marken. På flera ställen har den egna tomten markerats med buskplanteringar, staket eller plank. Spaljéer mellan tomterna är mycket vanligt förekommande. Där terrängen är kuperad finns terrasseringar av betong mellan tomterna, med skyddsräcken av smide eller rundjárn, dessa är ursprungliga. På några tomter har altaner av trä byggts. På ett fåtal av dessa har skärmtak monterats.

²⁴ Bjurström & Brodin Arkitekter för Svenska Bostäder, 1/2 1993.

FÖRSLAG TILL SKYDDSFÖRESKRIFTER FÖR RADHUSOMRÅDET RIKSRÅDSVÄGEN

1. Byggnaderna får inte rivas.
2. Byggnaderna får inte byggas till eller på annat sätt förändras i byggnadsvolym eller konstruktion.
3. Byggnaderna får inte till sitt yttre förvanskas.
Härmed avses: ursprungliga fasadmateriäl som omålad betong, spritputs, tegel, trä och cementfiberplattor. Eventuell komplettering, utbyte och underhåll skall ske i ursprunglig utformning och med ursprunglig materialbehandling. Undantag gäller asbesthaltiga cementfiberskivor som vid utbyte ska ersättas med giftfri cementfiberskiva, förslagsvis "Cembonit". Ursprungliga byggnadsdelar såsom portar, sopluckor och armaturer ska bevaras.
4. Byggnaderna får inte till sitt inre förvanskas.
Härmed avses: ursprunglig planlösning samt ursprungliga ytskikt av tegel och putsad betong.
5. Gårdarnas karaktär och växtlighet av tall och björk ska bevaras. Endast gallring av sly och buskar får förekomma. Ursprungliga terrasseringar på tomter ska bevaras. Den naturliga övergången från privat tomt till allmän mark ska bevaras. Detta innebär att tomtavgränsningar mot allmänning med växtlighet, staket eller annan byggnation, ej får förekomma. Den ursprungliga plattsättningen i altan- respektive entréparti får ej övertäckas.

KÄLLOR

Stockholms Stadsbyggnadskontors arkiv

Situationsplaner, ritningar, och bygglovshandlingar rörande kvarteren Adelsmannen 21, Ämbetsmannen 17, Stadsfiskalen 10, Myntmästaren 13 och Riksfiskalen 11.

Stockholms Stadsmuseum

Tjänsteutlåtande, Kulturmiljöavdelningen, Stockholms stadsmuseiförvaltning, Dnr S 492/2001-402, 7/6 2001.

Bostadsrättsföreningen Riksrådet

Ritningar

Samtal med trädgårdsarkitekten Nils Oréto 12/4 2002.

LITTERATUR

Ahrbom, Nils, *Radhuset. Dess planläggning och ekonomi*, Statens Nämnd för Byggnadsforskning, Meddelande nr 23, Stockholm 1953

Arén Hans, *Radhuset som folkbostad*, Göteborg 1980

Arkitektur. Léonie Geisendorf, Gullberg, Charlie (red.), Utställningskatalog Konstakademien, Stockholm 1990

Geisendorf, Charles-Edouard, "Om radhus", *Byggmästaren* 1952, A 6

Geisendorf, Charles-Edouard och Grauers, Åke "Ett radhusbygge i Bagarmossen", Särtryck ur *Byggmästaren* 1956, B 12

Geisendorf, Charles-Edouard och Léonie, "Radhus i Bagarmossen", *Byggmästaren* 1956, A 12

Markelius, Sven, m.fl., *Det framtida Stockholm – Riktlinjer för Stockholms generalplan*, Stockholm 1945

Wiese, Martin, *Radhus i Söderort, Farsta, Farsta Strand, Gubbängen, Hökarängen, Larsboda, Sköndal. En inventering*, Stockholms Stadsbyggnadskontor, Stockholm 1997